

Sannheten om Hauge?

Har vi knust mytene som hersker rundt den viljesterke, karismatiske, men også svært selvbevisste Jens Chr. Hauge, spør Sven-Erik Grieg-Smith.

AV SVEN-ERIK GRIEG-SMITH (S)

Myteskaperen

Ingen av det norske etterkrigssamfunnets store personligheter har som Jens Christian Hauge vært omspunnet av myter og historier - løgner, frykt og beundring. Hovedansvaret for dette er hans eget. Med hard hånd regisserte Hauge bildet av sin egen medvirkning og betydning, og valgte ofte en rungende taushet der han kunne ha forklart - kanskje også forsvart sine handlinger for ettertiden. Hans rettsbevissthet var akkurat like sterk som hans selvbevissthet. I enkelte tilfeller ble selvbevissheten den seirende, sier historikeren Olav Njølstad, som i biografien "Fullt og Helt" gir oss et usminket bilde av en arrogant idealist med et ego av galaktiske dimensjoner.

Forfatteren tegner et bilde av en mann som vel visste hvor grensen gikk mellom legitim og illegitim maktbruk, men som anså grensen for å være i beste fall veiledende

Jens Chr. Hauge stilte aldri til valg. Han ble utpekt til maktposisjonene, i den grad han ikke bare grep dem. Til grunn lå en farlig blanding av kompetanse, vilje, kraft og karisma som gjorde ham umulig å overse for Einar Gerhardsen og andre.

Hauges enestående stilling var tuftet på hans unike plass i begivenheter som utgjør en viktig del av resonansbunnen for dagens norske samfunn: Okkupasjonstidens motstandskamp, gjenoppbyggingen, NATO-medlemskapet, den kalde krigen og forvaltningen av oljeeventyret.

Overalt spilte Jens Christian

Hauge en avgjørende rolle. En rolle han som nevnt bare i begrenset grad lot offentligheten få del i. Nå skal det sies at han stilte opp for forskere han stolte på, skrev selv mange artikler, forfattet flere bøker og ga en del intervjuer. Likevel lukket han brått døren hvis noen kom ham for nær, og mange viktige temaer nektet han kort og godt å snakke om. Det gjaldt ikke minst hjemmefrontens likvidasjoner.

For Hauge var det som krigen aldri tok slutt. Han var konsekvent i sin lojalitet til krigsdeltakerne - og i lojaliteten til oppdragene de fikk og som mange måtte ofre livet sitt for. Solidariteten omfattet også en mann som "Osvald", kommunisten Sunde som ble dømt for spionasje etter krigen.

Avliver myter.

Slikt skapes det myter av. Også den myte at Jens Christian Hauge brente sine viktigste papirer, og tok hemmelighetene med seg i graven. Njølstads bokstavelig talt store biografi (893sider) viser det motsatte. I 2003 overleverte Hauge alle sine private papirer til Riksarkivet, samtidig som han hadde inngått en avtale om at Aschehougs utvalgte forfatter skulle få eksklusiv tilgang til materialet.

På 1930-tallet hoppet man fremdeles "saks". På sitt beste greide Jens Chr. 1,81. Sport og friluftsliv gav ham store gleder langt opp i voksen alder.

To lyse juristhoder. Johs Andenæs og Jens Chr. Hauge.

Dermed skulle vi tro at det er Hauges politiske testamente vi får tilgang til. Slik er det likevel ikke. Biografien er ingen ukritisk hyllest eller glorifisering av en samfunnsstøtte. Olav Njølstad er ikke redd for å si det som det er.

Olav Njølstad er historiker og romanforfatter. Likevel er «Jens Chr. Hauge - fullt og helt» ingen litterær biografi, slike som forlagene og deres kunder er så begeistret for. Den er velskrevet og handlingsmettet, med en god fortellerstemme. På de første 509 sidene fortelles historien kronologisk, mens resten er tematisk orientert, der intensjonen er at teksten skal «folde seg ut foran leserens indre øye som en vifte». Njølstad har utelatt de ofte pliktløpaktige og psykologiserende kapitlene om barndom og ungdom. Leserene blir ført rett inn i dramatikken: Den første arrestasjonen i august 1941, da Hauge ble beskyldt for å drive antitysk agitasjon. I løpet av nesten 900 sider skulle det bare mangle om vi ikke ble kjent med mennesket Jens Chr. Hauge, men foruten noen pirrende avsløringer om utroskap og andre jentehistorier, er det primært den offentlige Hauge leseren blir bedre kjent med. Det er ikke småtterier.

Ved hjelp av Hauge selv og hans rikholdige arkiv, kaster forfatteren nytt lys over nær sagt alle sentrale norske innenriks- og utenrikspolitiske begivenheter de siste, la oss si, 68 årene. Tidvis flombelysning.

Ikke noe glansbilde

Olav Njølstad forteller åpent om jusstudenten som ikke var interessert i politikk, men i systematisk netbygging med en vitenskapelig universitetskarriere som mål. Som fremste yndling av professor Arnholm ble Hauge med profesoren på reise til Italia og Tyskland, der ingen av dem reagerte merkbart på verken det fascistiske og nazistiske regimet.

Forfatteren viker heller ikke tilbake for å sannsynliggjøre at Hauge løy på seg fremmøte ved mobiliseringen i 1940. Den spreke unge idrettsmannen var nemlig på forhånd kjent stridsdyktig på grunn av "åreknuter", og ingen

kilder forteller at han i det hele tatt møtte frem.

Da Milorg-sjef Jens Chr. Hauge møtte Einar Gerhardsen under en sammenkomst for hjemmefrontens ledelse 8. mai 1945, ble hans politiske løpebane bestemt. Hauge og Gerhardsen fant tonen fra første stund. Seks uker senere ble Gerhardsen statsminister for samlingsregjeringen. Hauge ble hans sekretær og rådgiver og for alltid Einar Gerhardsens mann.

Etter valget den høsten dannet Einar Gerhardsen den første rene arbeiderpartiregjeringen. Regjeringslisten inneholdt bare ett overraskende navn: 30 år gamle Jens Chr. Hauge var utnevnt til forsvarsminister, tidenes yngste til da. Han ble den mest betydningsfulle forsvarsminister i landets historie. Senere fulgte en periode som justisminister.

Etter statsrådsperioden, som var slutt høsten 1955, fortsatte han å trekke i viktige politiske tråder. Maken til nettverksbygger har Norge aldri hatt.

Jens Chr. Hauge var ingen engel, slik det går fram av Ola Njølstads bok. Sta og hard som flint når det gjaldt. Sjarmerende og snill når det var på sin plass. Forfatteren lar heller ikke Hauges privatliv være i fred. Både under krigen og etter krigen hadde han elskerinner. Tidligere politiske storheter kan være glad for at det

Brofoss, Scheldrup, Hauge og Gerhardsen i fjellheimen 1946. Hauge var da forsvarsminister og en pådriver, antakelig den viktigste, for norsk Nato medlemskap

ikke fantes noe "Se og Hør" i de dager.

Hauge kunne lyve når han mente det var nødvendig. Som justisminister løy han overfor Stortinget om overvåkingspolitiets ulovlige avlytting av NKPs landsmøte. Han løy i forbindelse med Norges eksport av tungvann til Israel og han fortalte heller ikke sannheten overfor Lundkommisjonen som gransket overvåkingspolitiets virksomhet.

Overvåkingen kunne han kanskje kommet seg fra uten altfor mange riper i lakken. Tiden var spesiell og krevet spesielle metoder, vil enkelte hevde. Men løgner overfor Stortinget vil bli stående som en skamplatt på hans rulleblad. Så skriver da også Njølstad at det Hauges "minst ærefulle opptreden noen sinne."

Reorganiseringen av Forsvaret

Blant forsvarsvenner vil Hauge bli husket for sine forsøk på en demokratisk modernisering av det militære og arbeiderbevegelsens integrasjon i dette. Resultatet ble krigstilstand med deler av det militære "establishment". Generalene gikk etter tur: først Otto Ruge bare få dager etter at Hauge var blitt forsvarsminister, noen måneder

Den "privatpraktiserende industriminister" nedla et stort arbeid for å skaffe norsk forsvarsindustri lukrative dollar-kontrakter.

senere fulgte Halvor Hansson og til sist, ved kulminasjonen i 1948, Olav Helset. Samtidens politiske kommentatorer skjønte ikke hvorfor Gerhardsen holdt på sin militære konfliktskaper. Njølstad viser at Hauge var en pådriver, antakelig den viktigste, for norsk Nato medlemskap og av den grunn en viktig agent for statsministeren.

Hvorfor trakk Gerhardsen seg som statsminister? Njølstad forsøker seg på en ny forklaring. Gerhardsen var sliten og han ønsket avsløsning. Men han ønsket også en tverrpolitisk enighet om forsvarspolitikken. Det ville han ikke klare så lenge den omstridte Hauge var forsvarsminister. Gerhardsen visste at Hauge ville gå

hvis han selv gikk. Ved å gå av som statsminister tok Einar Gerhardsen ansvar – til beste for seg selv, partiet, den tverrpolitiske enighet om forsvarspolitikken og ikke minst, vennen Hauge.

Årets viktigste bok?

Biografien om Jens Chr. Hauge bør bli pliktlesning for alle som ønsker å forstå det 20. århundres Norge. Olav Njølstad har vært grundig også i utforskningen av Hauges mange kvinner i og utenfor ekteskapet, og hans svik mot egen familie. Dette synes relevant både for persontegningen og for konkrete begivenheter. Likevel må vi ha lov til å spørre hvilke deler av vårt liv som tilhører historien. Er det slik at fordi mannen har krav på stor interesse, ja så har også hele hans privatliv det?, spør Stanghelle i sin anmeldelse i Aftenposten. Dette er problematisk fordi forfatteren aktivt skjuler viktige deler av Hauges privatliv, mens han altså blottstiller andre. Å trå et menneskeliv nær innebærer nødvendigvis en forulemping av det private rom, så lenge man ikke begrenser seg strengt til de offentlige meddelelser. Det betyr imidlertid ikke en rett til å viderebefordre enhver opplysning eller kringkaste enhver detalj.

En biografi over en politiker på 720 sider tekst og 150 sider referanser er ikke vanlig her til lands. Vi må tilbake til Halvdan Koths Sverdrups biografi for å finne en som er større – i tre bind på hele 1200 sider. Likevel fremstår Njølstads "Jens Christian Hauge – fullt og helt" som en av de mest spennende politiske biografier som er kommet ut på norsk. Han forklarer like mye som han forsvarer sitt objekt. I sannhet litteratur av høy klasse.

Jens Chr. Hauge – fullt og helt
Av Olav Njølstad
Aschehougs Forlag
Oslo 2008
Innbundet 893 sider

Forholdet mellom Arbeiderpartiet og Israel var nært. Her fra 17. mai feiring i Hauges hjem i Bjørneveien. Israels utenriksminister Golda Meier leder eggløpet foran Gunnar Randers og Randi Bratteli. Håkon Lie i bakgrunnen.